

ISSN 1311-3321 (print)
ISSN 2535-1028 (CD-ROM)
ISSN 2603-4123 (on-line)

UNIVERSITY OF RUSE “Angel Kanchev”
РУСЕНСКИ УНИВЕРСИТЕТ “Ангел Кънчев”

BSc, MSc and PhD Students & Young Scientists
Студенти, докторанти и млади учени

PROCEEDINGS

Volume 61, book 6.2.
Pedagogy and Psychology

НАУЧНИ ТРУДОВЕ

Том 61, серия 6.2.
Педагогика и Психология

Ruse
Русе
2022

Volume 61 of PROCEEDINGS includes the papers presented at the scientific conference RU&SU'22, organized and conducted by University of Ruse "Angel Kanchev" and the Union of Scientists - Ruse. Series 6.2 contains papers reported in the Pedagogy and Psychology section.

Book	Code	Faculty and Section
Faculty of Natural Sciences and Education		
6.1.	FRI-1.405B-1-MIP	Mathematics, Informatics and Physics
6.2.	FRI-1.307-SSS-PP	Pedagogy and Psychology
6.3.	FRI-2G.408-SSS-LLA	Linguistics, Literature and Art Science
	FRI-2G.408-SSS -HEF	History, Ethnology and Folklore
6.4.	FRI-2G.305-1-ERI	Education - Research and Innovations
6.5	FRI-2.204-SSS-FM	Financial Mathematics
	FRI-1.405A-SSS-I	Informatics

The papers have been reviewed.

ISSN 1311-3321 (print)

ISSN 2535-1028 (CD-ROM)

ISSN 2603-4123 (on-line) Copyright © authors

The issue was included in the international ISSN database, available at <https://portal.issn.org/>.

The online edition is registered in the portal ROAD scientific resources online open access

PROGRAMME COMMITTEE

- **Prof. Amar Ramdane-Cherif**
University of Versailles, France
- **Assoc. Prof. Manolo Dulva HINA**
ECE Paris School of Engineering, France
- **Prof. Leon Rothkrantz**
Delft University of Technology, Netherlands
- **Assoc. Prof. Antonio Jose Mendes**
University of Coimbra, Portugal
- **Prof. Ville Leppanen**
University of Turkey, Finland
- **Assoc. Prof. Marco Porta**
University of Pavia, Italy
- **Prof. Douglas Harms**
DePauw University, USA
- **Prof. Zhanat Nurbekova**
L. N. Gumilyov Eurasian National University, Nur Sultan, Kazakhstan
- **Prof. Mirlan Chynybaev**
Kyrgyz State Technical University, Bishkek, Kyrgyzstan
- **Prof. Ismo Hakala, PhD**
University of Jyväskylä, Finland
- **Prof. Dr. Artur Jutman**
Tallinn University of Technology, Estonia
- **Prof. RNDr. Vladimir Tvarozek, PhD**
Slovak University of Technology in Bratislava, Bratislava, Slovakia
- **Doc. Ing. Zuzana Palkova, PhD**
Slovak University of Agriculture in Nitra, Nitra, Slovakia
- **Andrzej Tutaj, PhD**
AGH University of Science and Technology, Krakow, Poland
- **Prof. Valentin NEDEFF Dr. eng. Dr.h.c.**
“Vasile Alecsandri” University of Bacău, Romania
- **Dr. Cătălin POPA**
“Mircea cel Bătrân” Naval Academy, Constantza, Romania
- **Prof. dr Larisa Jovanović**
Alfa University, Belgrade, Serbia
- **Prof. dr hab. Edmund LORENCOWICZ**
University of Life Sciences in Lublin, Poland
- **Assoc. Prof. Ion MIERLUS - MAZILU, PhD**
Technical University of Civil Engineering, Bucharest, Romania
- **Prof. Dojčil Vojvodić PhD**
Faculty of Philosophy, University of Novi Sad, Serbi
- **Assoc. Prof. Alexandrache Carmen, PhD**
Departament of Teacher Training, “Dunarea de Jos”, Galati University, Romania
- **Prof. Alberto Cabada**
University of Santiago de Compostela, Faculty of Mathematics, Santiago de Compostela, Spain
- **Kamen Rikev, PhD**
Institute of Slavic Philology, Maria Curie-Skłodowska University in Lublin, Poland
- **Prof. Emilija Gjorgjeva, PhD**
Goce Delchev University - Shtip, Nord Macedonia
- **Prof. Dr. Ricardo Gobato**
Secretariat of State of Parana Education and Sport (SEED/PR),

Laboratory of Biophysics and Molecular Modeling Genesis

• **Prof. Dr. Fatima Rahim Abdul Hussein**

University of Misan, College of Basic Education, English Department, Iraq

Anna Klimentova, PhD

Constantine the Philosopher University Nitra, Slovakia

• **Prof. Petar Sotirow DSc**

Maria Curie-Sklodowska University of Lublin, Poland

• **Prof. Stepan Terzian DSc**

Bulgarian Academy of Science, Bulgaria

• **Prof. Igor Kevorkovich Danilov, DSc**

Yuri Gagarin State Technical University of Saratov, Russia

• **Prof. Aleksander Valentinov Sladkowski, DSc**

Silesian University of Technology, Poland

• **Prof. Dr. Vera Karadjova,**

“St. Kliment Ohridski” University – Bitola, Faculty of tourism and hospitality – Ohrid, Republic of North Macedonia

• **Prof. Dr. Aleksandar Trajkov**

“St. Kliment Ohridski” University - Bitola, Faculty of tourism and hospitality – Ohrid, Republic of North Macedonia

• **Prof. Dr. Petar Pepur**

University of Split, Croatia

• **Prof. Dr. Korhan Arun**

Namik Kemal University, Tekirdağ, Turkey

• **Prof. Yuliya Yorgova, PhD**

Burgas Free University, Bulgaria

• **Prof. Claudia Popescu, PhD**

Bucharest University of Economic Studies, Romania

• **Prof. Dr. Gerhard Fiolka**

University of Fribourg, Switzerland

• **Prof. Haluk Kabaalioglu, PhD**

Yeditepe University, Turkey

• **Prof. Silva Alves, PhD,**

University of Lisbon, Portugal

• **Hanneke van Brugge, DHC mult**

Appeldoorn, The Netherlands

• **Prof. Nino Žganec, DSc**

President of European Association of Schools of Social Work, University of Zagreb, Croatia

• **Prof. Violeta Jotova**

Direction Pediatrics at St. Marina University Hospital - Varna, Bulgaria, Chair ESPE
Postgraduate Qualification Committee

• **Prof. Tanya Timeva, MD, PhD**

Obstetrics and Gynecology Hospital "Dr. Shterev", Sofia, Bulgaria

• **Prof. Kiril Stoychev, PhD,**

Institute of Metal Science, Equipment and Technologies “Acad. A. Balevsci” with
Haydroaerodinamics centre – BAS, Bulgaria

• **Assoc. Prof. Mark Shamtsyan, PhD**

Technical University, Saint Petersburg, Russia

• **Assoc. Prof. Oleksii Gubenia, PhD**

National University of Food Technologie, Kiev, Ukraine

• **Assoc. Prof. Olexandr Zaichuk, DSc**

Ukrainian State University of Chemical Technology, Dnepropetrovsk, Ukraine

• **Prof. Eugene Stefanski, DSc**

Samara University, Russia

- **Doc. Dr Tatiana Strokovskaya**
International University of Nature “Dubna”, Dubna, Russia
- **Prof. Papken Ehiasar Hovsepian**
Sheffield Hallam University, Sheffield, UK
- **Accos. Prof. Krassimir Dochev Dochev, PhD**
University of Portsmouth School of Engineering, UK
- **Mariana Yordanova Docheva, PhD**
University of Portsmouth School of Engineering, UK
- **Assoc. Prof. Ivan Antonov Lukanov, PhD**
University of Botswana, Faculty of Engineering and Technology, Gaborone, Botswana
- **Assoc. Prof. Petko Vladev Petkov, PhD**
Research Associate Cardiff University, UK
- **Prof. Dr. Gabriel Negreanu**
University Politehnica of Bucharest, Romania

ORGANISING COMMITTEE

♦ ORGANIZED BY: UNIVERSITY OF RUSE (UR) AND UNION OF SCIENTISTS (US) - RUSE

♦ ORGANISING COMMITTEE:

- **Chairperson:**

COR. MEM Prof. Hristo Beloev, DTSc – Rector of UR, Chairperson of US - Ruse

- **Scientific Secretary:**

Prof. Diana Antonova PhD, Vice-Rector Research,
dantonova@uni-ruse.bg, 082/888 249

- **Members:**

- **Agricultural Machinery and Technologies, Agrarian Sciences and Veterinary Medicine**
- **Maintenance and Reliability**
- **Thermal, Hydro- and Pneumatic Equipment**
- **Ecology and Conservation**
- **Industrial Design**
Assoc. Prof. Plamen Manev,
pmanev@uni-ruse.bg, 082 888 542
- **Contemporary Foreign Language Teaching; Didactics, Pedagogy and Psychology;**
(16.10., Silistra)
Assoc. Prof. Diana Zhelezova-Mindizova, PhD,
dmindizova@uni-ruse.bg
- **Linguistics; Theory of Literature and History; Philosophy** (16.10., Silistra)
Assoc. Prof. Romyana Lebedova, PhD,
rlebedova@uni-ruse.bg
- **E-Learning; Energy Effectiveness; Natural Sciences; Technical Sciences; Mathematics and Informatics** (16.10., Silistra)
Pr. Assist. Evgenia Goranova, PhD,
egoranova@uni-ruse.bg
- **Chemical Technologies** (06-07.11., Razgrad)
- **Biotechnologies and Food Technologies** (06-07.11., Razgrad)
Assoc. Prof. Tsvetan Dimitrov, PhD,
conf_rz@abv.bg, 0887 631 645
- **Mechanical Engineering and Machine-building Technologies**
Assoc. Prof. Dimitar Dimitrov, PhD,
ddimitrov@uni-ruse.bg, 0886 474 834, 082/888 653
- **Electrical Engineering, Electronics and Automation**
Assoc. Prof. Boris Evstatiev, PhD,
bevstatiev@uni-ruse.bg, 082 888 371
- **Communication and Computer Systems**
Assoc. Prof. Galina Ivanova, PhD, giivanova@uni-ruse.bg, 082 888 855
Pr. Assist. Ivanka Tsvetkova, PhD, itsvetkova@uni-ruse.bg, 082 888 836
- **Transport and Machine Science**
Assoc. Prof. Simeon Iliev, PhD,
spi@uni-ruse.bg, 082 888 331

- **Sustainable and intelligent transport systems, technologies and logistics**
Prof. Velizara Pencheva, PhD,
vpencheva@uni-ruse.bg, 082 888 558, 082 888 608
- **Economics and Management**
Pr. Assist. Miroslava Boneva, PhD, mboneva@uni-ruse.bg, 082/888 776
Pr. Assist. Elizar Stanev, PhD, estanev@uni-ruse.bg, 082/888 703
- **European studies, security and international relations**
Prof. Vladimir Chukov, DSc, vlachu1@gmail.com, +359 82 825 667
Assoc. Prof. Mimi Kornazheva, PhD, mkornazheva@uni-ruse.bg, +359 82 825 667
- **Mathematics, Informatics and Physics**
Prof. Tsvetomir Vasilev, PhD,
tvasilev@uni-ruse.bg, 082/888 475
- **Education – Research and Innovations**
Assoc. Prof. Emilia Velikova, PhD,
evelikova@uni-ruse.bg, 0885 635 874
- **Pedagogy and Psychology**
Assoc. Prof. Bagryana Ilieva, PhD,
bilieva@uni-ruse.bg 082 888 219
- **History, Ethnology and Folklore**
Pr. Assist. Reneta Zlateva, PhD
rzlateva@uni-ruse.bg, 082/888 752
- **Linguistics, Literature and Art Science**
Assoc. Prof. Velislava Doneva, PhD,
doneva_v@uni-ruse.bg, 0886 060 299
- **Health Promotion**
Assoc. Prof. Stefka Mindova, PhD,
smindova@uni-ruse.bg, 0882 895 149
- **Social Work**
Prof. Sasho Nunev DSc,
snunev@uni-ruse.bg, 0886 802 466
- **Medical and clinical diagnostic activities**
Assoc. Prof. Nikola Sabev, DSc,
nsabev@uni-ruse.bg, 0882 123 305
- **Health Care**
Pr. Assist. Greta Koleva, PhD,
gkoleva@uni-ruse.bg, 0882 517 173
- **Law**
Assoc. Prof. Elitsa Kumanova, PhD,
ekumanova@uni-ruse.bg, 0884 980 050
- **National Security**
Assoc. Prof. Milen Ivanov, DSc,
poligon@abv.bg, 082 888 736
- **Quality of Higher Education**
Prof. Ivanichka Serbezova, PhD, iserbezova@uni-ruse.bg
Daniela Todorova, dtodorova@uni-ruse.bg, 082 888 378.

- **REVIEWERS:**

- Assoc. Prof. Yanka Totseva, PhD
- Pr. Assist. Vanya Dineva, PhD
- Pr. Assist. Galina Georgieva, PhD
- Pr. Assist. Darinka Nedelcheva, PhD
- Pr. Assist. Denitsa Alipieva, PhD

PEDAGOGY AND PSYCHOLOGY

Content

1. FRI-1.307-SSS-PP-01	11
The Possitive Family Upbringing as Strategy for Coping with Parents'burnaut <i>Gyonyul Hayredin, Desislava Stoyanova</i>	
2. FRI-1.307-SSS-PP-02	18
Multidisciplinary Approach in Socio-Pedagogical Activity in Working with Persons with Mental Disabilities <i>Ioana Stefanova, Bagryana Ilieva</i>	
3. FRI-1.307-SSS-PP-03	24
Phases of Didactic Animation in the Education of Elementary School Students <i>Zhivka Ilieva, Asya Veleva</i>	
4. FRI-1.307-SSS-PP-04	28
Attempt to Pedagogize the Disc Personal Assessment Model in Resolving Conflicts Between Parents and Children in Primary School Age <i>Valeria Tsankova, Valentina Vasileva</i>	
5 FRI-1.307-SSS-PP-05	35
Educational Electronic Games and their Application in Primary School <i>Denis Asenov, Julia Doncheva</i>	
6 FRI-1.307-SSS-PP-06	37
Active and in the Third Age <i>Dima Spasova, Valentina Vasileva</i>	

THE POSSITIVE FAMILY UPBRINGING AS STRATEGY FOR COPING WITH PARENTS' BURNOUT¹

Gyonyul Hayredin – PhD Student

Faculty of Natural Sciences and Education, Department of Pedagogy

University of Ruse

Tel.: +359 887 199 242

E-mail: ghayredin@uni-ruse.bg

Assoc. Prof. Desislava Stoyanova, PhD

Faculty of Natural Sciences and Education, Department of Pedagogy

University of Ruse

Phone: +359 898 839 686

E-mail: dstoyanova@uni-ruse.bg

Abstract: High stress levels in parents can lead to burnout, a condition that has severe consequences for both parents and children. Parental burnout has been defined as an exhaustion syndrome characterized by overwork, physical and emotional exhaustion, alienation from children, and feelings of failure as a parent. Implementing positive family education is an effective means of reducing stressors, strengthening and balancing family relationships, increasing parent-child cooperation, and overcoming parent burnout.

Keywords: parental burnout, positive family education, strategy

ВЪВЕДЕНИЕ

Въздействие на социално-икономическите проблеми върху съвременното семейство

Съвременното семейство е подложено на редица социални и икономически промени – жилищно-битови проблеми, безработица, здравни и икономически кризи, генерират непреодолим стрес. Когато стресогенните фактори на околната среда хронифицират, те предизвикват дисфункционалност и промяна на жизнения стереотип, които могат да доведат до родителско прегаряне. Всички семейства преживяват закономерни и преходни стресови събития в живота, към които се адаптират, но освен това родителите са подложени на психологически стресори, свързани с притесненията, които изпитват за физическата безопасност, растежа и благополучието на децата си.

Дефиниция на родителския бърнаут и последиците му

Синдромът на професионалното изчерпване (на английски: **burnout**) е понятие, въведено от американския психиатър **Хърбърт Фройденбергер през 1974г** [1]. Някои автори го описват още като синдром, характеризиращ се с емоционално и телесно изчерпване, придружено от усещане за неефективност в работата до степен на пълна дезинтересираност. Маслах и Джексън дефинират следните компоненти на бърнаута (Фиг. 1) [4].

¹ Докладът е представен на студентската научна сесия на 20 май 2022 г. в секция Педагогика и психология с оригинално заглавие на български език: ПОЗИТИВНОТО СЕМЕЙНО ВЪЗПИТАНИЕ КАТО СТРАТЕГИЯ ЗА ПРЕОДОЛЯВАНЕ НА РОДИТЕЛСКИЯ БЪРНАУТ.

Фиг. 1. Елементи на синдрома на бърнаут по Маслах и Джаксън (1982 г.)

По дефиниция **бърнаут** (професионалното изпепеляване) не се смята за психично разстройство в тесния смисъл. В международните класификационни стандарти се отбелязва като „проблеми, свързани с трудностите в справяне с потребностите на живота“ и се кодира в Глава XXI на МКБ 10 ревизия – Z73,0 [3].

Симптоматиката на синдрома може да бъде класифицирана посредством:

- **Физическо изчерпване**, при което налице са: липса на енергия, хронична умора, слабост, адинамия, повишен мускулен тонус, болки в гърба и главата, намалена резистентност към заболявания, безсъние, сърцебиене, чувство на тежест в гърдите, замаяност, скованост на тялото, кожни и стомашни проблеми и ред други соматични оплаквания;

- **Емоционално изчерпване** изразено в: депресивност, чувство на безнадеждност, напрегнатост, невъзможност за стоене спокойно на едно място, припряност, повишена конфликтност, чести негативни афективни реакции;

- **Умствено изчерпване** с ниска оценка на себerealизация, незадоволеност от работата и живота като цяло.

Родителското прегаряне все още е недостатъчно проучено явление, което мнозина приравняват на стреса и умората от прегарянето към висококвалифицирани и високорискови професии или неудовлетворяващи кариери. Въпреки това, родителският бърнаут е реално, негативно явление, състоящо се от продължително емоционално, физическо и умствено изтощение.

Необходимост от конструиране на оптимална и ефективна стратегия за преодоляване на разглежданото негативно влияние.

Последните две години на здравна и икономическа криза нанесоха трайни допълнителни негативни последици върху благосъстоянието на семействата по света, генерирайки труднопреодолими нива на стрес и несигурност.

Натрупването на хронични стресогенни фактори води до компрометиране на матримониалните връзки, снижаване на родителския капацитет, а оттам и до нарушена функционалност на семействата, дисбаланс във взаимоотношенията и психо-емоционалното здраве на членовете му. Така необходимостта от прилагане на ефективна стратегия за преодоляване на родителското прегаряне става все по-осезаема. Позитивното семейно възпитание може да бъде определено като една от стратегиите за противодействие на разглежданите негативни влияния на макросредовите фактори.

В неговата основа стои разбирането, че родителите трябва преди всичко да се грижат за благополучието на децата и да ги възпитават така, че децата да постигнат оптимални резултати при отношенията в семейството, в детската градина и училището, с приятелите и в обществото. Тези резултати се постигат, когато родителите се отнасят към децата с топлина и подкрепа, отделят им много време, разбират потребностите и поведението им, очакват от тях да следват установени правила, поощряват откритото общуване и реагират при нарушаване на дисциплината, обяснявайки възможните последствия, вместо да прибегват до сурови наказания [6].

ИЗЛОЖЕНИЕ

Преимущества на добрия психоклимат за конструктивни и балансирани отношения.

Семейството създава градивните елементи, от които детето се нуждае, за да излезе и да се изправи пред света. Докато детето формира собственото си самочувствие, нагласите и ценностите на родителите му оказват влияние върху него. Първите взаимоотношения, които установяваме в семейството си, определят стандартите, към които се стремим, когато създаваме нови взаимоотношения. Израстването в стабилна и балансирана семейна среда дава на детето възможност да търси по-добри взаимоотношения, има по-добри комуникационни и социални умения, по-добре да е подготвено за училище и да се адаптира по-лесно в жизнения си път. Позитивният семеен психоклимат включва конструктивните процеси в семейството при справяне с тревожността, стреса, токсичните ситуации и социалните проблеми. Тази структура се върти около практичните и здравословни семейни ценности, заложили от родителите. Позитивната семейна среда именно възпитава детето да бъде добър гражданин и устойчив човек.

Според Д. Стоянова „Приоритетната роля на семейството като най-близката и естествена среда за формиране и развитие на детската личност е да осигурява благополучието на детето в своите граници и да създава условия за ефективно възпитание“ [7].

Родителството е денонощна, на моменти изтощителна работа, която изисква човек да се грижи за нуждите на някой друг и да бъде безкористен, търпелив и любящ. Родителството също така може да обогати живота на човек - то способства за това хората да погледнат отвъд границите, които животът им е имал досега, докато възпитават и предават жизнения си опит на поколенията.

Положителната семейна среда насърчава физическото, психическото и социалното благополучие, както и удовлетвореността от живота. В позитивна среда могат да се намалят негативните последици от излагането на стресови, неприятни и патологични условия и да се постигне физическо и психическо възстановяване [8].

Семейството може да се счита за позитивна и устойчива среда, ако позволява задоволяване на физическите и психологическите потребности на всички свои членове и същевременно стимулира грижата и опазването на социално-физическата среда. Социалното измерение дава възможност за взаимодействие, сътрудничество и психологическо израстване на членовете на семейството. То съдържа нематериални елементи, възникващи в семейната сфера, като интимност, положителен родителски стил и адекватно справяне с конфликтите между членовете на домакинството. Физическото измерение на позитивното семейство осигурява материални условия на комфорт, които гарантират благополучие, намаляване на стреса и намаляване на конфликтите. Това физическо измерение се състои от материални ресурси като обитаемост на жилището (подходящо осветление, температура и пространство; топлинна и звукова изолация; чистота, ред и естетика).

Семейството е един от най-важните социални контексти, в който чрез интимните взаимодействия индивидите изграждат своята личност, развиват умения за живот и се научават да се грижат за физическото и психологическото си здраве. Елементите, допринасящи за изграждане на положителна семейна среда, са онагледени чрез Фиг.2 [2].

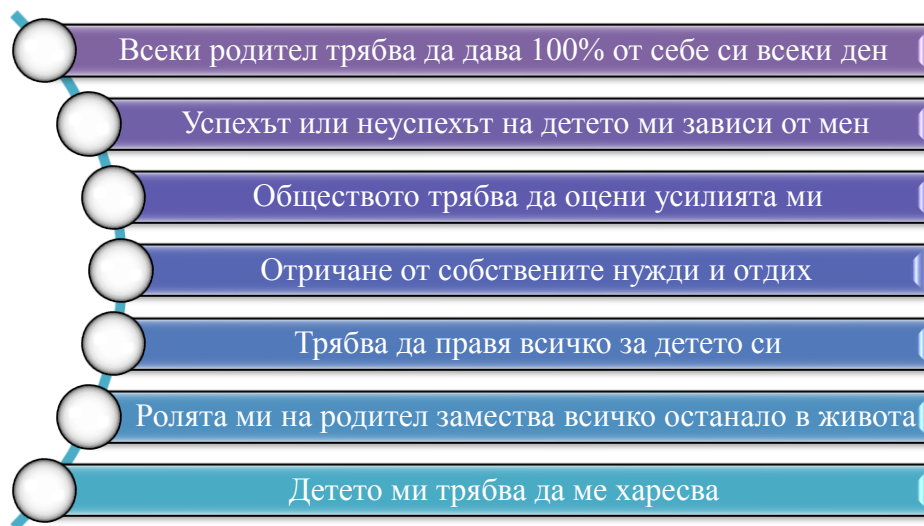

Фиг.2. Елементи, допринасящи за позитивна семейна среда

Фактори, допринасящи за родителското изчерпване, според Мойра Миколайчик [5], са следните:

- Вина на родителите, че не отделят достатъчно време на детето си;
- Тревога и несигурност за бъдещето;
- Трудно и необяснимо поведение на детето;
- Разногласия между родителите относно справянето с детето;
- Увеличено финансово бреме.

Вътрешните стресови фактори включват нагласи, възприятия, предположения и очаквания. Очакванията на родителите относно тяхното дете лежат в основата на прегарянето. Когато очакванията за родителството не се оправдаят, първата мисъл е „Какво направих погрешно?“. Ето защо, родителите трябва да се научат да развиват реалистични очаквания и да разпознават кога негативното мнение за самите тях проваля ефективното справяне. Те следва да идентифицират собствените си самоунищожителни предположения и да помислят за алтернативни послания. Родителите трябва да приемат себе си и детето си, да преосмислят ситуацията, за да повишат собственото си самочувствие, като отбелязват и използват личните силни страни и таланти. Преумората при родителя поражда идеята за бягство – възрастните започват да мечтаят да се освободят от родителството и всички стресови фактори, свързани с него, като понякога дори започват да се отчайват и да се самообвиняват, а това още повече навива спиралата на бърнаута. Липсата на прояви на внимание и любов, и особено демонстрирането на безразличие към децата, са друг резултат от преумората. В следващата фигура (Фиг.3) са описани най-често срещаните родителски убеждения, които водят до стрес:

Фиг. 3. Убеждения, които водят до вътрешен стрес

Признаците на родителското прегаряне включват: повишена и постоянна умора и изтощение; оттегляне от социални ситуации; безпокойство и невъзможност за концентрация; откъсване от семейството и приятелите; загуба на удовлетворение; лошо настроение или депресия; тревожност; стрес; лош сън и хранителни навици, наред с много други психологически и физически симптоми. Изгарянето протича бавно, което означава, че може да отнеме време, преди родителят да осъзнае, че е изложен на риск. Симптомите се наслаждат един върху друг, като сравнението върви по оста:

} родителя, който сме били }родителя, който бихме искали да бъдем }родителя, който сме станали

Когато ежедневието стрес от родителството стане хроничен, той може да се превърне в интензивно изтощение, което кара родителите да се дистанцират от децата си, да проявяват агресия към тях и да се чувстват несигурни в своите способности.

Позитивното семейно възпитание е стратегия, целяща постигане и установяване на егалитарност между субектите на възпитателния процес. При нея между родителите и децата няма постоянни и трайни конфликти, те се възприемат като временно явление. Водещата линия на междуличностните отношения е концентрирана около изграждането на трайна и постоянна комуникация, взаимоприемане, взаиморазбиране, сътрудничество и емоционална съпричастност [7].

Вместо върху наказания и забрани, методът на позитивното възпитание акцентира върху развитието на здравословни отношения с детето и задаване на очакванията за неговото поведение. Повтарящите се епизоди на агресия могат дори да повлияят неблагоприятно върху целия живот на детето. Продължаващият „токсичен стрес“, който се създава, може да доведе до множество негативни последици, като по-голяма вероятност за отпадане от училище, депресия, употреба на наркотици, самоубийство и сърдечни заболявания.

Препоръките, които биха могли да допринесат за поддържане на положителни и балансирани семейни отношения, могат да се изведат в следния вид:

1. Време един за друг - намирането на време един за друг е изключително важно за изграждането на добри отношения с хората, а още повече с подрастващите в семейството.
2. Временно отстъпление (пауза) – прилагането преднамерена дистанция при неприемливо поведение се оказва успешна стратегия за справяне с изблиците на детето.
3. Похвала на доброто поведение - поведението на детето се подобрява, когато е поощрявано. Родителите често наблягат на лошото поведение на децата си и го порицават. Децата могат да използват това като начин да привлекат вниманието, продължавайки с лошото си поведение, вместо да го преустановят.
4. Задаване на конкретни очаквания - инструкциите поставят ясни очаквания и увеличават вероятността децата да направят това, за което ги молят.

5. Използване на спокоен тон - част от възпитанието е поуката, че всяко действие води до последици. Поясняването на този факт на детето е процес, който насърчава по-добро поведение и отговорност. Доказано е, че последици, обяснени със спокоен тон, ефективно помагат на детето да научи до какво води неприемливото му поведение.

6. Отвличане на вниманието по творчески начин - при предизвикателно поведение на детето, разсейването му с по-положителна дейност би могло да бъде полезна стратегия – чрез промяна на темата, нова игра, преместване в друга стая или разходка навън - може успешно да се насочи енергията му към положително поведение.

7. Грижа за себе си - родителите често забравят да се грижат за себе си – намирането на време за хоби, развлечение или дейност, което има балансиращ за родителя ефект, спомага за поддържането на позитивни семейни взаимоотношения.

Следващата фигура (Фиг.4) онагледява стратегиите за справяне с родителското изчерпване.

Фиг. 4. Стратегии за справяне

ИЗВОДИ

Родителското прегаряне е резултат от неблагоприятните последици на социално-икономическата криза, на които съвременното семейство е подложено. Хроничният стрес предизвиква чувство на неудовлетвореност и изтощение у родителите, подлагайки на изпитание способността на семейството да се справи по продуктивен начин. Много родители изпитват изчерпване и това е често срещана реакция на външните стресогенни фактори.

Отглеждането на деца е едновременно предизвикателство и удовлетворение, но благодарение на позитивно – ориентираното семейно възпитание, негативните последици на родителското изчерпване могат да бъдат преодоляни.

ЛИТЕРАТУРА

Freudenberger, Herbert; Richelson Géraldine (1980). Burn Out: The High Cost of High Achievement. What it is and how to survive it. Bantam Books. ISBN 978-0-553-20048-5.

Grevenstein, Dennis & Bluemke, Matthias & Schweitzer, Jochen & Aguilar-Raab, Corina. (2019). Better Family Relationships – Higher Well-Being: The Connection Between Relationship Quality and Health Related Resources. Mental Health and Prevention. 14. 10.1016/j.mph.2019.200160.

International Classification of Diseases, Tenth Revision (ICD-10) МКБ-10 – Международна статистическа класификация на болестите и проблемите, свързани със здравето, Министерство на здравеопазването, Национален център по опазване на общественото здраве, <https://ncpha.government.bg/index/301-mkb-10-mejdunarodna-statisticheska-klasifikacia-na-bolestite-i-problemite-svurzani-sus-zdraveto.html>.

Maslach, C. and Jackson, S.E. (1981). The measurement of experienced burnout. J. Organiz Behav., 2: 99-113. <https://doi.org/10.1002/job.4030020205>.

Mikolajczak, Moïra & Gross, James & Roskam, Isabelle. (2019). Parental Burnout: What Is It, and Why Does It Matter? Clinical Psychological Science. 7. 10.1177/2167702619858430.

Recommendation of the Committee of Ministers of the Member States of the European Union on the Policy to Promote Positive Family Upbringing. Extraordinary report. (2006)] RU_Rec_Positive_parenting. Препоръка на Комитета на Министрите на страните – членки на Европейския съюз, относно политиката за стимулиране на позитивното семейно възпитание. Разясни телен доклад. (2006).

Stoyanova, D., 2012, Conceptual and technological approaches to teach parents in positively orienting family education, 2012. , Rouse, Стоянова, Д. (**Оригинално заглавие:** Концептуални и технологични подходи за педагогизация на родителите в контекста на позитивно-ориентираното семейно възпитание, НАУЧНИ ТРУДОВЕ НА РУСЕНСКИЯ УНИВЕРСИТЕТ - 2012, том 51, серия 6.2.

Valera, Sergi & Vidal, Tomeu. (2017). Some Cues for a Positive Environmental Psychology Agenda. 10.1007/978-3-319-31416-7_3.

MULTIDISCIPLINARY APPROACH IN SOCIO-PEDAGOGICAL ACTIVITY IN WORKING WITH PERSONS WITH MENTAL DISABILITIES²

Ioana Stefanova – Student

Department of Pedagogy,

University of Ruse

Tel.: +359 899 546 647

E-mail: anistefanova81@abv.bg

Assoc. Prof. Bagryana Ilieva, PhD

Department of Pedagogy

University of Ruse

Phone: 082-888 219

E-mail: bilieva@uni-ruse.bg

Abstract: The socio-pedagogical support of persons with disabilities aims to improve or change the crisis or suffering, and in case of impossibility - to try to mitigate the consequences on the person. Often, social support for people with disabilities is a long process and has diverse content depending on the problem areas.

The task of the specialists in the implementation of social and pedagogical work with persons with mental disabilities is even more difficult. Mental illness takes away a person's ability to work, takes away a person's ability to connect, takes away a person's ability to create and develop themselves. Mental illness leads to regression in functioning in all areas. One of the forms of support used for social or personal change in people with mental disabilities is socio-pedagogical work. The report describes the effective support of people with mental disabilities, which depends on the knowledge and skills of professionals, but also on effective institutional cooperation. Teamwork is a guarantee for successful social work and restoration of their impaired social functioning. The principle of partnership in social work used allows to achieve the planned activities needed to meet the real needs of individuals.

Keywords: Socio-pedagogical support, people with disabilities, partnership, team, activity, need, problem areas.

ВЪВЕДЕНИЕ

През последните години на COVID-19, пандемията усложни животът на много хора. Много сектори се оказаха засегнати, като процесите и провежданите дейности се забавиха, а качеството на работа и живот в тях се влоши.

Влиянието на рискови икономически, социални, образователни, екологични и др. фактори станаха предпоставка за съществуване на многобройни проблеми при деца, лица и стари хора. Измененията, които се наблюдават са предпоставка за отпадане от образователната система, намалена или липсваща професионална активност, промени в жизнения стереотип, болестни прояви и др. Промените, които се забелязват се отразяват на развитието им, при изпълнение на лични, семейни и трудови ангажменти. За да се подобри психо-емоционалното, социалното, икономическото или здравословното състояние засегнатите лица, групи и общности се нуждаят от помощ.

Социално-педагогическата помощ, която може да се предоставя зависи от реалния проблем, как той се проявява, как се възприема и как засяга отделния човек. Социалната подкрепа при лицата с психични увреждания е специфична и с голяма продължителност. Успешна и ефективна социално-педагогическа работа при тях е налице, когато има промени в настъпилата криза или страдание и когато има подкрепа от професионален мултидисциплинарен екип.

²Докладът е представен на студентската научна сесия на 20 май 2022 в секция Педагогика и психология с оригинално заглавие на български език: МУЛТИДИСЦИПЛИНАРЕН ПОДХОД В СОЦИАЛНО-ПЕДАГОГИЧЕСКАТА ДЕЙНОСТ ПРИ РАБОТА С ЛИЦА С ПСИХИЧНИ УВРЕЖДАНЯ.

В предложения материал се представя ефективната подкрепа на лицата с психични увреждания, която зависи от знанията и уменията на специалистите, но също така и от ефективното институционално сътрудничество. За възстановяване на нарушеното им социално функциониране е нужно участие на няколко специалисти. Кой специалисти участват в социално-педагогическата работа при установен проблем при лицата с психични увреждания и какви са техните конкретни ангажменти за реализиране на планираните дейности са част от въпросите, които се разглеждат в доклада.

ИЗЛОЖЕНИЕ

Мултидисциплинарен екип и междуведомствено партньорство

Мулти е латинска дума (multus), което означава многократно, т.е. това, което обхваща много фактори (<https://bg.uzvisit.com/3482-multidisciplinary>).

В социалната сфера мултидисциплинарна се нарича система, която включва опит на специалисти в различни дисциплини, в търсене на цели, които трябва да се постигнат в рамките на конкретна програма. Най-често се използва мултидисциплинарният екип, който представлява набор от специалисти в няколко области, работещи в екип и със обща цел. Специалистите, които са заети в социално-педагогическата сфера са социален работник, психолог, логопед, възпитател, трудотерапевт, медицински специалисти и др.

Работата в мултидисциплинарен екип стартира с реформата в социалната сфера и по-конкретно в процеса на деинституционализацията. Процес, при който се закриват специализираните институции за деца, създава се системата за закрила, както и системата на социалните услуги (Целова, А., 2016). Процесът на деинституционализацията включва също така семейния модел на подкрепа, насочен към идентифициране на децата в риск да живеят и растат в семейна среда, а изведените и институционализирани деца да се оценят рисковете и потребностите и се реинтегрират в семейна среда. Представената кратка реформа в България се осъществява на база планиране на действията от страна на държавата, местната власт и неправителствени организации.

Създадена е среда за междуинституционално взаимодействие чрез Координационният Механизъм на областно ниво. Фиксираните отговорности на специалистите са в посока да се установи най-доброто за лицето в риск, с възможност за реинтеграция (Radoslavova, L., 2018).

Социалната услуга Защитено жилище за лица с психични разстройства (ЗЖЛПР)

Центърът е създаден през 2009 година със заповед на изпълнителния директор на АСП. Защитено жилище е с капацитет 8 места. Доставчикът на социалната услуга е ЦПЗ Русе ЕООД. Защитено жилище е форма на социална услуга, насочена към пълнолетни жени и мъже с психични увреждания, за които е налице риск от институционализация, или подходящи за извеждане от специализирани институции. Потребителите настанени в ЗЖЛПР са лица с дългогодишно процесно развитие на психично заболяване. Заболяването им отнема способността да работят, да се свързват, да творят и да се развиват. Психичната болест води до регрес на функционирането във всички сфери. Наличието на продължителна тежка психична болест е в състояние да регресира психическото и междуличностово функциониране, но също така може да доведе до упадък в цялостното социално функциониране на лицето.

Социалната услуга е от резидентен тип, в която хората водят независим начин на живот, подпомогнати от професионалисти. В нея се създават условия за подпомагане, взаимопомощ, ефективна защита и социална интеграция на хора с психични увреждания; създаване на възможности за социално включване и възстановяване на изгубени социални умения и навици; осигуряване на пълноценен и самостоятелен начин на живот в подходяща среда, близка до семейната, с възможност за подкрепа и изява.

Дейностите заложи в програмата на ЗЖЛПР са насочени към възстановяване на потребителите така, че да функционират адекватно на ситуацията, в която се намират и да получат един по-дълъг период на ремисия. Настанените лица се включват в различни

дейности-арттерапия, музика, трудо-терапия, обучения в социални умения, информационни сесии, клубове и други, с възможност да се адаптират и да са социално активни.

Социално-педагогическа работа в Защитено жилище за лица с психични разстройства (ЗЖЛПР)

През 2021 г., според Закона за социалните услуги доставчикът на социална услуга, предприема действия по издаване на лицензи за социални услуги, които могат да се предоставят както самостоятелно, така и като част от комплекс от различни социални услуги. Услугите, които са част от дейността на ЗЖ са: (Закона за социалните услуги, 2021)

- информиране и консултиране - По своята същност социалната услуга „Информиране и консултиране“ е дейност за изследване и разбиране заедно с лицето на проблеми и затруднения, които то среща за постигане на основните цели в неговия живот, и запознаване със и обмисляне на възможните решения и действия за преодоляването им. Социалната услуга е общодостъпна, като може да се предоставя за срок, не по-дълъг от два месеца;

- застъпничество и посредничество - „Застъпничеството,“ е дейност за подкрепа на лицето да защити и да отстоява своите права и потребности в рамките на налични правни и административни процедури, а „Посредничество“ е осъществяване на взаимодействие и координация между служител, осъществяващ дейности по предоставяне на социални услуги, със служител/служители от други услуги или от различни институции, организации и административни органи в интерес на заинтересовано лице, което има нужда от конкретна подкрепа за реализиране на своите права и потребности;

- терапия и рехабилитация - По своята същност „Терапията,“ е съвкупност от различни дейности за развиване, възстановяване, поддържане или подобряване на социални умения, умения за самообслужване, комуникация, разрешаване на емоционални конфликти, овладяване на поведението, понижаване на тревожността, подобряване на самооценката, възможностите за труд и други, както и социализиращи дейности за лица във висок риск от социално изключване. За „Рехабилитацията,“ може да се каже, че е дейност, която има за цел да подобри физическата сила и функционалното здраве на лица с увреждания и лица с проблеми в опорно-двигателния апарат и ставите, както и възстановяване и развитие на сензорните умения на лица с увреждания, извън обхвата на медицинската рехабилитация;

- обучение за придобиване на умения - По своята същност социалната услуга „Обучение за придобиване на умения“ е дейност, която се осъществява в специализирана среда или мобилно, за подготовка на деца и пълнолетни лица за придобиване на умения за самостоятелност, независим живот, самостоятелно справяне с проблеми и затруднения, както и умения за грижа и подкрепа за деца и за зависими от грижа членове на семейството;

- резидентна грижа за пълнолетни лица - „Резидентна грижа“ е специализирана социална услуга, която се предоставя само в специализирана среда – физическо пространство, осигуряващо необходимите материални условия за предоставяне на социална услуга (сграден фонд, оборудване, обзавеждане и други). Тя е дейност за осигуряване на място за настаняване на деца, младежи до 25-годишна възраст, лица с трайни увреждания и лица в надтрудоспособна възраст и в зависимост от индивидуалните потребности – за осигуряване на 24-часова грижа за посрещане на ежедневните потребности и потребностите от развитие на лицата или за осигуряване на подкрепа за водене на самостоятелен начин на живот. Ползването на тази социална услуга се допуска само в случай, че са изчерпани възможностите за подкрепа на лицата чрез социални услуги в домашна среда и в общността. Срокът за ползване на резидентна грижа от пълнолетни лица може да бъде удължаван по тяхно желание, в случай че няма възможност за подкрепа и грижа в домашна среда (Закон за социалните услуги, 2021; <https://aksu.government.bg/>).

Доставчикът на социална услуга е разработил собствена програма за развитие и качество на предоставяните социални услуги (чл. 112 от ЗСУ). В програмата са заложили и се изпълняват дейности за извършване на периодичен и годишен контрол, и мониторинг качеството.

В ЗЖЛПР е създадена среда за живот, близка до семейната, при която лицата получават необходимата им индивидуална грижа и подкрепа за водене на относително самостоятелен и независим живот, с неизменната подкрепа на МДЕ /мултидисциплинарен екип/. Дадена е възможност за изява на настанените пълнолетни лица.

Дейностите, в които се включват и изпълняват при подкрепата на настанените пълнолетни лица са:

- ежедневни дейности;
- здравни дейности;
- образователни дейности;
- рехабилитационни дейности;
- дейности, свързани със свободното време;
- дейности, свързани с контакти със семейството, приятелите, близки и други значими за потребителите лица;

Мултидисциплинарен екип при работа по случай в Защитеното жилище (ЗЖЛПР)

Подкрепата на лицата с психично увреждане е холистичен, подчинен на принципа на партньорство и на концепция на личностно центрирано планиране. Всеки етап от него е съвместно усилие, а не едностранен процес, в който специалистите диагностицират проблема и участват за решението му.

Принципът на партньорството в работата на специалистите се гради на коректни, професионални и отговорни отношения. Всеки един има конкретна област на работа и участва пълноценно за задоволяване на потребностите. Част от мултидисциплинарния екип е участието на клиента, за когото се изготвя плана, както и членовете на разширеното семейство, роднини и близки.

Членове на мултидисциплинарен екип в Защитено жилище за лица с психични разстройства са:

1. Управител в ЗЖЛПР

Управителят организира и управлява социалната услуга резидентен тип. Основните длъжностни ангажименти са да изготвя и утвърждава графика за работа; правилника за вътрешен ред на служителите и потребителите на Защитеното жилище, програмата от дейности в Защитеното жилище; да сключва договори с потребителите за ползване на социалната услуга; да организира и управлява процеса на приемане, настаняване и напускане/отпадане на потребителите на услугата “Защитено жилище за лица с психични разстройства”; да ръководи екипните срещи и събрания, срещите на мултидисциплинарния екип. Осъществява връзки и контакти и представлява Защитеното жилище пред други служби и институции в общността, като Дирекция „Социално подпомагане”, Регионална дирекция за социално подпомагане, АКСУ и Община Русе. Управителят изпълнява административни, контролни и др. дейности.

2. Медицински специалист-медицинска сестра или медицински фелдшер

Основна цел на длъжността е координиране на дейностите в работата по водене на случай. Медицинският специалист организира и участва в програми от дейности, които да предоставя на потребителите на Защитеното жилище с цел тяхната рехабилитация и ресоциализация като: пазаруване, готварство, хигиена и добър външен вид, градинарство и зеленчукопроизводство, музикотерапия, арттерапия, обучение в социални умения, културни мероприятия, спортни дейности и екскурзии и др. Също така изготвя отчети за не/постигнатите резултати от индивидуалните планове на потребителя; да отчита дейността в рапортна книга и др.

Основни задължения на длъжността са да отговаря за безопасността и охраната на труда на потребителите по време на дежурството си и носи отговорност за правилното съхранение и разход на поверените консумативи и инструментариум.

3. Трудотерапевт

Предназначение на длъжността е да подпомага процеса на социална интеграция на потребителите на социалната услуга като участва в изготвянето и реализирането на разнообразни програми; извършване на специфични рехабилитационни и терапевтични целенасочени дейности, подпомагащи максималното функциониране на потребителите на социалната услуга, отговорност за качествено провеждане на трудовотерапевтичната ресоциализираща и реинтеграционна дейност. Всичко това е с цел повишаване на възможностите им да водят относително самостоятелен и независим начин на живот чрез участие в организацията и провеждането на програмите от дейности на социалната услуга.

4. Социален работник

Отговорника на длъжността подпомага процеса на социална интеграция на потребителите на социалната услуга “Защитено жилище” чрез участие в изготвянето и реализирането на разнообразни програми; поддържане на контакти с външни институции и близки на лицата, ползващи услугата; отговорност за качествено провеждане на социалната дейност. Основни задачи на социалният работник са да участва в процеса на приемане, настаняване и изписване на потребителите на услугата; да води социалните дела на потребителите на социалната услуга – урежда въпросите, свързани със социалните пенсии на настанените лица, адресната им регистрация, регистрация в Бюро по труда, търсене на жилище и др.; контролира събирането на ежемесечните изискуеми такси за ползването на социалната услуга и др. Също така той участва в изготвянето на социално-психологически оценки и индивидуални терапевтични планове, осъществява контакти с близките на потребителите и други организации. Социалният работник е важен участник в екипни срещи, като изготвя протоколи за контактите си с потребителите. Всеки месец съставя й отчети за дейността си и участва в изготвянето и актуализирането на ИОП и ИПП. Тези и много други негови ангажименти са с цел да посредничии да се застъпва за интересите на потребителите на социалната услуга пред семейство, длъжности и институции.

ИЗВОДИ

Като част от мултидисциплинарният екип може да включва още психолог, педагог, кинезитерапевт, ерготерапевт и др., но това зависи от капацитетите на социалната услуга. Не бива да пропускаме лицето, което е част от екипа при вземане на решение за реализиране на дейностите. Други участници могат да бъдат й семейството, включително разширеното семейство, които са с намерение за промяна в статуса на потребителите (когнитивен, емоционален, социален, комуникативен и др.), въпреки, че близките им трудно отговарят на техните очаквания. Познаването на специфичната природа в поведението на лицата, би улеснило специалистите при провеждане на социално-педагогическата и социално-психологическата работа с лицата (Gerganova, J, V. Vasileva, 2020; Alipieva, D., 2018). Към настоящия момент, все повече се осъзнава нуждата от сътрудничество със семейството и необходимостта от активното му привличане като партньор в педагогическия, социалния и терапевтичния процес за успешното социално реализиране на лицата с психични увреждания (Spasova, D., B. Ilieva, 2021). Ролята на всички членове на мултидисциплинарния екип е планиране на конкретни дейности, чийто реализация ще доведат до промяна поведението на лицето в риск, до минимизиране на проблема, а в последствие и решаване.

ЛИТЕРАТУРА

Social Assistance Agency (n.d.). Social Services Act [PDF] Availableat: <https://asp.government.bg/bg/za-agentsiyata/zakonodatelstvo> [Accessed, 2021]. *(Оригинално заглавие: Агенция „Социалноподпомагане” (n.d.). Закон за социалните услуги [PDF] Availableat: Availableat: <https://asp.government.bg/bg/za-agentsiyata/zakonodatelstvo> [Accessed 2021]*

Alipieva, D. (2018). GENDER SPECIFIC IN THE AGGRESSIVE BEHAVIOR OF WOMEN. PROCEEDINGS OF UNIVERSITY OF RUSE - 2018, volume 57, book 6.2. p. 95-100.

Gerganova, J, V. Vasileva, (2020). INVOLVMENT OF PARENTS OF CHILDREN WITH SPECIAL EDUCATIONAL NEEDS (SEN) IN SOCIO-PEDAGOGICAL ACTIVITIES IN SUPPORT OF THEIR SUCCESSFUL SOCIAL REALIZATION. PROCEEDINGS OF UNIVERSITY OF RUSE - 2020, volume 59, book 6.2., Copyrights© 2020, ISSN 2603-4123 (on-line), 61-65.

Radoslavova, L., (2018). THE STRATEGIES TO OVERCOME EDUCATIONAL INEQUALITIES, JOURNAL OF REPORTS FROM THE ANNUAL UNIVERSITY SCIENTIFIC CONFERENCE 14-15 JUNE 2018, Electronic edition Veliko Tarnovo 2018. (*Оригинално заглавие:* Радославова, Л., СТРАТЕГИИ ЗА ПРЕОДОЛЯВАНЕ НА ОБРАЗОВАТЕЛНОТО НЕРАВЕНСТВО, СБОРНИК ДОКЛАДИ ОТ ГОДИШНА УНИВЕРСИТЕТСКА НАУЧНА КОНФЕРЕНЦИЯ 14-15 ЮНИ 2018г., Електронно издание Велико Търново 2018 г.)

Spasova, D., B. Ilieva. (2021). SOCIAL-PEDAGOGICAL SUPPORT FOR THE ELDERLY AND THE ELDERLY THROUGH SOCIAL SERVICES IN THE COMMUNITY - NEED AND CHALLENGE. PROCEEDINGS OF UNIVERSITY OF RUSE - 2020, volume 59, book 6.2., ISSN 2603-4123 (on-line).

Tselova, A., Interaction between the Center for Public Support and the Child Protection Department in working with children at risk. - Proceedings of the Third Doctoral Scientific Session, Veliko Tarnovo, 2016, p.92-97, ISBN 978-208- 088-4. (*Оригинално заглавие:* Целова, А., Взаимодействие между Център за обществена подкрепа и Отдел „Закрила на детето“ при работа с деца в риск. – Сборник доклади от Трета докторантска научна сесия, В. Търново, 2016, с.92-97, ISBN 978-208- 088-4)

<https://bg.uzvisit.com/3482-multidisciplinary>

<https://aksu.government.bg/>

FRI-1.307-SSS-PP-03

PHASES OF DIDACTIC ANIMATION IN THE EDUCATION OF ELEMENTARY SCHOOL STUDENTS³

Zhivka Ilieva, PhD student

Department: Education, Psychology, and History

University of Ruse

Tel.: 0889 923 139

E-mail: zhilieva@uni-ruse.bg

Assoc. Prof. Asya Veleva, PhD

Department of Pedagogy,

University of Ruse

Phone: 082 888 752

E-mail: aveleva@uni-ruse.bg

Abstract: A didactic animation is an interactive approach that is increasingly gaining popularity in contemporary pedagogical theory and practice. Many scholars (N. Boyadzhieva, N. Vitanova, N. Popova, R. Vasileva, M. Nikolova, Zl. Dimitrova, and others.) share the benefits of its use in both formal and non-formal education. Its application in the education of children of elementary school age, for whom the play is an important method of learning, and entertainment is a leading motive for engaging in learning activities, is relevant and appropriate. The review of the specialised literature on the use of the animative approach in elementary school shows that the question concerning the phases in the teacher's work on didactic animation has not yet been fully revealed. This paper aims to present, in a systemized form, the steps to be followed in the course of didactic animation. They have been derived as a result of lessons with animated elements in the teaching of Bulgarian language and literature to elementary school students.

Keywords: phases, didactic animation, education, elementary school, animation

INTRODUCTION

Didactic animation refers to enriching the learning process with playful, entertaining, fun, and attractive elements. The main activities of animation in elementary school education are related to the use of art, humor, play, contemporary plots, creative situations, group and collective work (Popova, N., Vitanova, N., Boyadzhieva, N., 2013; Dimitrova, Zl. 2017). Animated activities stimulate students for active participation in the learning and cognitive process, inciting in them joyful feelings, satisfaction, and excitement. The learning material is presented in a fun and engaging way, making learning appealing to children and meeting their expectations in this regard. As a consequence, their motivation for learning and for academic success increases, which is one of the main advantages of didactic animation. Another advantage is that its various methods - theatrical, play, interactive, etc. - contribute to the personal development of elementary school students and foster the formation of important key competencies such as learning skills, initiative and enterprise, cultural competence, and the ability to express oneself through creativity. To achieve these results, both the professional skills and qualities of the teacher - to approach creatively, spiritualize and stimulate children, to improvise - and their knowledge of the process of enriching learning activities with animated activities are essential. This makes it necessary to identify the phases in the teacher's work in terms of didactic animation, which are important for the successful implementation of animation in school practice. In the following paragraphs, the pedagogical activities concerning the use of the animative approach in elementary school are described systematically. The proposed model clarifies the main points, the organization, and the sequence of

³ Докладът е представен на студентската научна сесия на 20 май 2022 г. в секция Педагогика и психология с оригинално заглавие на български език: ЕТАПИ НА ДИДАКТИЧНАТА АНИМАЦИЯ ПРИ ОБУЧЕНИЕТО НА УЧЕНИЦИ В НАЧАЛЕН ЕТАП.

actions accompanying its application. It can serve specialists and facilitate them in the use of didactic animation not only in the teaching of Bulgarian language and literature, based on which the model is derived, but also in the teaching of other fundamental subjects - mathematics, native studies in grades I and II, man and society and man and nature in grades III and IV.

EXPOSITION

Phases of the enrichment of learning with animated activities in the education of elementary school students:

1. Preparatory phase

This point is entirely subordinated to the need for prior pedagogical training to ensure the successful and effective use of the animative approach in the learning process. It involves two main activities:

1.1. Introduction to the nature of didactic animation, its principles, methods, and means of implementation. This includes not only the selection of appropriate scientific literature but also the enrichment of pedagogical knowledge with information about famous fairy-tale plots from contemporary children's fiction, attractive children's games and toys, popular animated films and characters, and the interests of children in the class, etc.

1.2. A preliminary overview of the subject content. This activity is aimed at a thorough analysis of the topics to be studied in the subject area in which the animative approach will be applied. The aim is, in general terms, for the teacher to assess which topics are likely to benefit from the use of didactic animation, according to the methodological requirements for their presentation.

2. Main phase

In this phase, the teacher implements didactic animation of the selected topics from the curriculum in their sequence. Here it is important to note that the object of didactic animation can be not only individual elements of educational knowledge - a task, a concept, a basic rule, etc., but also whole lessons, thematic cycles, or sections. Moreover, the animated approach can be applied in lessons for new knowledge as well as in those for assimilation and generalisation.

The main phase of the teacher's work on didactic animation consists of two interrelated organizational moments - the preliminary and substantive part:

2.1. Preliminary part

Before starting the substantive work on the enrichment of the teaching material with animated activities, the teacher should promptly take into account and be guided by the following circumstances:

- ✓ The didactic objectives of the specific lesson unit and the expected results after its implementation;
- ✓ Type of lesson - whether it is for new knowledge, repeat to assimilate, or summary;
- ✓ The tasks presented in the learning sets that will be worked with and the possibilities of animating them;
- ✓ The appropriate number of animated elements in the lesson structure;
- ✓ The assimilated knowledge, skills, and experience of the students and their interests.

2.2. Substantive part

The substantive part goes through the following main activities:

2.1.1. Creatively exploring ideas for re-imagining learning content through the use of the animative approach. This process is primarily related to the selection of the most appropriate methods and means of didactic animation to be used in the presentation of the topic, according to the starting points indicated in the preliminary phase.

The methods of didactic animation feature a great variety. Among them, two main types can be distinguished: theatrical and game methods. The theatrical ones are: educational theatre, forum theatre, playback theatre, performance, and the game ones - drama games, theatre games, role-playing games, simulation games, and didactic games. As an interactive approach, animation also

uses some interactive methods and techniques, including: a mind map, brainstorming, quiz, idea drawing, and the project method. Other specific methods of didactic animation are: the competition method, the inspiration method, and the improvisation method.

The guiding circumstances in the choice of the appropriate method to implement didactic animation in the education of elementary school students are the teacher's goals and objectives, the level of development of the students, their cognitive abilities, their age, and individual characteristics and interests, the experience acquired.

2.1.2. Creation of whole animated lessons or animated elements as part of the teaching and learning activities in the methodological unit, which are structurally and logically separated. A complete animated lesson or animated element is developed by fixing the following characteristics and components:

- ✓ The didactic objectives of the animated learning and cognitive activity are formulated according to the objectives of the methodological unit;
- ✓ The number of participants in the activity shall be specified;
- ✓ Determine the materials required;
- ✓ The rules and conditions under which the animated learning and cognitive activity will take place are formulated;
- ✓ Pedagogical activities related to the need for prior preparation, if any, are noted and projected over time;
- ✓ Determine the place of the individual animated activities in the lesson structure, and if it is a complete animated lesson, refine its presentation according to the section being studied.

2.1.3. Preparation of the necessary materials, means, and setting for the animated learning and cognitive activity for the respective thematic unit.

2.1.4. Implementation of the lesson and practical application of the planned animation activities.

2.1.5. Evaluation and analysis of the results of the use of the animative approach and putting into perspective what is relevant to motivate students for further participation.

CONCLUSION

Considering the above, it can be concluded that the successful use of the animative approach in practice depends both on the teacher's creative abilities and his/her creative flair, and on his/her knowledge of the phases of didactic animation. Serious prior preparation is needed, based on which pedagogical abilities regarding the re-creation of teaching content with animative elements can be developed.

It is important to note that to achieve the expected results in the teaching students through didactic animation - increasing motivation for learning and academic success, stimulating personal development, etc., it is necessary to systematically and purposefully enrich the learning activity with animated elements. In addition, the animated activities must be diverse, attractive, entertaining, and continuously challenging to maintain children's desire to participate in the learning and cognitive process.

REFERENCES

Vasileva, R. (2020). *Art animation in education? Teachers and students in dramatic interaction*. Sofiya: Universitetsko izdatelstvo „Sv. Kliment Ohridski” (**Оригинално заглавие:** Василева, Р., 2020. *Арт анимация в образованието. Учители и ученици в драматично взаимодействие*. София: Университетско издателство „Св. Климент Охридски”).

Vitanova, N., Popova, N., & Boyadzhieva, N. (2013). *Didactic animation in elementary school education*. Shumen: Faber (**Оригинално заглавие:** Витанова, Н., Попова, Н., Бояджиева, Н., 2013. *Дидактическа анимация в началното училищно обучение*. Шумен: Издателство „Фабер”).

Dimitrova, Zl. (2017). *The animated approach in the educational process of physical education and sports in kindergarten and elementary school*. Burgas: Universitetsko izdatelstvo „Prof. d-r Asen Zlatarov“. (**Оригинално заглавие:** Димитрова, Зл., 2013. *Анимативният подход в образователния процес по физическо възпитание и спорт в детската градина и началното училище*. Бургас: Университетско издателство „Проф. д-р Асен Златаров“).

Nikolova, M. (2017). *Educational theater, creative stage at school. How is a friendship born in learning?* Sofiya: „Simolini-94“. (**Оригинално заглавие:** Николова, М., 2020. *Образователен театър, творческа сцена в училище. Как се ражда приятелство в обучението?* София: Издателство „Симолони-94“).

ATTEMPT TO PEDAGOGIZE THE DISC PERSONAL ASSESSMENT MODEL IN RESOLVING CONFLICTS BETWEEN PARENTS AND CHILDREN IN PRIMARY SCHOOL AGE⁴

Valeria Tsankova – PhD Student

Department of Pedagogics, Theory of education

University of Ruse “Angel Kanchev”

Tel.: +359 886 933 535

E-mail: vtsankova@uni-ruse.bg

Assoc. Prof. Valentina Vasileva, PhD - Supervisor

Department of Pedagogics

University of Ruse “Angel Kanchev”

Phone: +359 898 407 577

E-mail: vvasileva@uni-ruse.bg

Abstract: The DISC personality assessment model was discovered by psychologist William Marston in the 1920s. The tool classifies people's behaviour by looking at their preferences on two scales: 1) orientation towards goals or relationships; 2) activity (fast pace) or reflectivity (moderate pace). Depending on these criteria, according to the DISC model, four characteristic manifestations of personality are possible: Dominance; Influence; Steadiness; Conscientiousness. The model is used mainly in the development of personal effectiveness, communication and teamwork.

This report will attempt to pedagogize the DISC model, outlining key recommendations for parents to motivate and deal with conflicts with their children, belonging to the different types according to the DISC model.

Key words: Family Pedagogy, DISC Model, Children Personality Assessment, Motivation, Conflict Resolution

INTRODUCTION

Personality has been studied for centuries and today we have valuable information on how to recognize and use our traits, strengths and weaknesses, and how to find them in others. Different scientific trends prove that people can be categorized in different ways - character types, people with certain inclinations, predispositions, etc. When we relate all this to children and upbringing, we find the need to know more about the individual traits of each adolescent, to comply with them and as educators to use this knowledge as a guiding light in the process of conflict resolution.

Differences are often the main cause of conflict. Differences in people's behaviour are related to personality traits. These personality traits are summarized in different models. One interesting model from a pedagogical point of view may be the DISC model. This is a simple and easy to understand and use model that offers convenient standardization of basic personal styles and behaviours.

EXPOSITION

1. The DISC model

1.1 About the author and the essence of the model

The DISC personality assessment model was discovered by psychologist William Marston in the 1920s. William Moulton Marston (1893-1947) was a colourful figure with diverse interests. He studied law at Harvard University and worked as a lawyer. Later, his interests took him into the

⁴ Докладът е представен на студентската научна сесия на 20 май 2022 г. в секция Педагогика и психология с оригинално заглавие на български език: ОПИТ ЗА ДИДАКТИРАНЕ НА ПОДХОДА ЗА ЛИЧНОСТНА ОЦЕНКА DISC ПРИ РАЗРЕШАВАНЕТО НА КОНФЛИКТИ МЕЖДУ РОДИТЕЛИ И ДЕЦА В НАЧАЛНА УЧИЛИЩНА ВЪЗРАСТ.

field of Psychology, and he received a degree from Harvard University. William Marston was the creator of the first functional polygraph, a lie detector. He is interested in the emotions of ordinary people, publishes self-help books and is the author of the famous comic book "Wonder Woman".

DISC is a personal assessment tool used by millions of people and thousands of organizations to support teamwork, communication and workplace productivity. DISC profiles provide a common language through which people can better understand themselves and their colleagues, and can use this knowledge to adapt their behaviour and improve their relationships. (Hristov, Todor, 2022).

The DISC model assesses personality by classifying people according to two main dimensions:

- **Orientation to goals (work) or orientation to relationships (people);**
- **Activity (fast pace) or Reflectiveness (moderate pace).**
- Depending on whether a person is more oriented to his personal goals or to his relationships with others, as well as whether this person acts actively (faster) or reflectively (slower), four characteristic manifestations of personality are possible, as follows:
- **Dominance;**
- **Influence;**
- **Steadiness;**
- **Conscientiousness.**

The four behavioural manifestations of personality are presented in the diagram below:

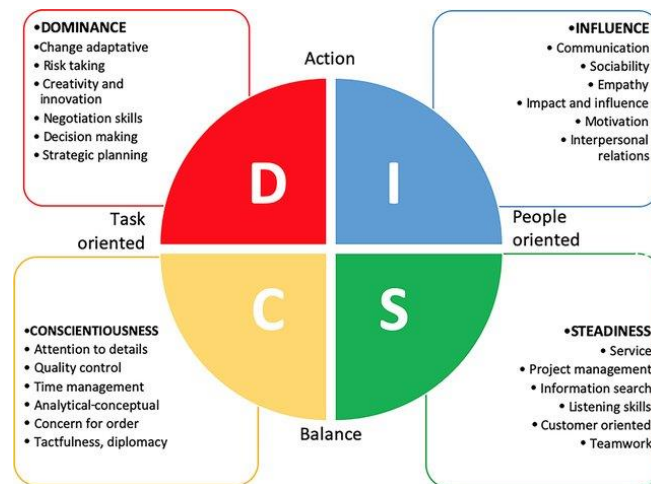

Fig. 1. DISC model for personality assessment

Thanks to the DISC model, a person can evaluate and analyse what his preferred style of behaviour is oriented towards, as well as the style of behaviour of his colleagues or friends.

1.2 The four personality types according to the DISC model

1) Dominance (D)

People with a high score in terms of "Dominance" are:

- active people, oriented mainly towards achieving their goals.
- egocentric and talk more than they listen. These are tough, persistent and strong-willed people who like to compete, achieve results and win.
- know what they want and pursue it, while being able to take risks.
- people of action who do not like empty talk without enough progress. They know how to make quick decisions and are born leaders. Their behaviour is characterized by purposefulness, straightforwardness and self-confidence.

Need: **POWER, AUTHORITY, CONTROL, PRESTIGE AND ACHIEVEMENT.**

In environment: they produce activity in an antagonistic environment.

2) Influence (I)

People with a high score for Influence are:

- active people, oriented mainly towards the development of good relationships with others;
 - convincing, with good influence skills and talk more than they listen. These are people with high enthusiasm and optimism, and can often be emotional. They are charming, charismatic and active people;
 - love to meet other people and attract others to themselves with their warmth and energy.
- They know how to be creative with different tasks.

Need: **POPULARITY, APPROVAL AND RECOGNITION FROM OTHERS.**

In environment: they produce activity in a favourable environment.

3) Steadiness (S)

People with a high score for Stability are:

- slower, reflective people, oriented mainly to the development of good relationships with others;
- show patience, caution and balance. They do not dominate with much speaking, but rather know how to ask questions and are good listeners;
- are reserved and do not like changes in the status quo, but on the other hand are reliable, calm and predictable. They are impartial in their relations with people and at the same time show tact, attention and cordiality.

Need: **SECURITY AND LOOKING FOR A CALM ENVIRONMENT IN WHICH EVERYTHING IS CLEAR AND WELL ARRANGED.**

In environment: they produce passivity in a favourable environment.

4) Conscientiousness (C)

People with a high score in good faith are:

- active people, oriented mainly towards achieving their goals;
- executive and disciplined people who adhere to the rules. Before making any decision, they carefully analyse the situation and assess every detail;
- often do not seek personal contact with other people, which makes them look cold and devoid of emotions. These are attentive, demanding and systematic individuals who can be relied on to complete a task on time and with the required quality.

Need: **AUTONOMY, AS WELL AS FROM DEVELOPING THEIR COMPETENCE AND ACQUIRING SKILLS. THEY LIKE TO WORK IN AN ENVIRONMENT THAT VALUES THEIR PROFESSIONALISM AND OFFERS CLEAR GOALS AND EXPECTATIONS FOR THEIR WORK.**

In environment: they produce passivity in an antagonistic environment.

As a conclusion of the paragraph, the most characteristic of the four types, which can motivate or demotivate them most easily:

- "D" individuals need to be held accountable and in control.
- "I" personalities should be liked.
- "S" personalities need stability and security.
- "C" personalities do not "block" in confrontation.
- All people are a combination of these types, but more often one or two styles dominate.

2. Attempt to pedagogize the DISC model in children of primary school age

2.1. Visualization of the DISC model for children by Merrick Rosenberg - a step towards pedagogizing it

Merrick Rosenberg connects the four DISC styles with **four birds** in his books *Taking Flight!* and *The Chameleon*. By connecting **eagles** with the dominant (D) style, **parrots** with the interactive

(I) style, **pigeons** with the supportive (S) style and **owls** with the conscientious (C) style, the distinction of styles, especially when taken to children, becomes even more easy. Figure 2 presents Rosenberg's idea. (Rosenberg, Merrick, 2015)

Fig. 2. DISC model for personality assessment for children

Transformed by Rosenberg in this visual way, the model is even closer to consumers such as parents and their children.

2.2. Types of conflicts according to the DISC model and Rosenberg's adaptation

- 1) **Purpose-oriented conflict** – the main driving force is the ego and is typical of people type Dominant, letter "D", Eagles.
- 2) **Conflict based on values** – The influencer, the letter "I" or the Parrot is the type who is interested in values. He would provoke a conflict or take part in one if, for example, he noticed that someone was being treated unfairly.
- 3) **Interpersonal conflict** – people in need of security, letter "S", Pigeons are those who are excited about this type of conflict.
- 4) **Conflict based on the process** – Conscientious, letter "C", owls are people interested in the process (Rosenberg, Merrick, 2015).

2.3. Individual approach - the key to resolving conflicts between parents and children

Every parent tries to educate, upbringing and motivate their children, gives their best, but most often the lack of pedagogical competence turns the parent into someone who basically has two types of "strategies" to deal with conflict situations (Nacif, J, 2015):

- **Fear:** "Failure to do so will result in punishment."
- **Bribery:** "If you do this, you get this reward."

Of course, the effects of these approaches are visible, but practice shows that this is the case in the short term. However, knowing the individual characteristics of the child, the parent could create such a strategy for talking to them that not only communication is easier and more enjoyable, but also resolving conflicts - faster, easier and more efficient. **The DISC model and the knowledge of the four types of personalities applied in family pedagogy have the potential to facilitate and improve communication between parents and children.**

2.4. Hypothesis based on simulation of a real case between parents and children of primary school age

The following paragraphs are intended to describe a common family, potentially conflict situation, to set an example for distinguishing the four types of children according to the DISC model and to outline basic recommendations to parents to motivate and deal with conflicts with their children. The situation is used as illustrative material by Linda and Jennifer Nazif, Human Resources experts, consultants and motivational speakers. The example is popular in the prestigious TED EX platform. The example below is adapted by the author of the article and tailored to audience of professional pedagogues (Nacif, J, 2015).

"A mother and her four daughters are on a child's birthday party. The daughters are five, seven, seven and nine years old, respectively. For convenience, we will call them by names whose first letters correspond to the types of personalities of the model we are considering:

- - Dara (Dominant);
- - Isabel (Influential – social);
- - Sofia (Steady – patient);
- - Clara (Conscientious – analytical).

The birthday is in full swing, but for some reason the children are behaving extremely badly. It's not time for the cake yet, and the mother is already angry. She calls her daughters and tells them that if they behave so badly, they will leave soon. How do they react to this negative, stressful situation for them?

– **Dara (Dominant):** "You're right, Mom, I told my sisters to be nice, but they don't pay any attention to me, what should I do?"

– **Isabel (Influential – social),** crying: "I'm sorry, mom, I hate to disappoint you... But you know that if I don't do what my sisters tell me, every time they accuse me of lying and cheating on you, they don't want to play with me. But I don't want you to dislike me either. She goes to the corner and stays there sad and depressed.

– **Sofia (Steady – patient):** "Mom, my love, the most beautiful in the world! You have fun, I promise to be careful how I behave, and personally, I have a great time! "Only after five minutes, however, he starts doing what he did before.

– **Clara (Conscientious – analytical):** "Oh, right, you want to go? Well okay. Immediately! Come on, let's go now!

Here we have to ask two logical questions – **1) How can children from the same family, brought up in the same way, with the same values, be so different in their reactions?** And 2) **Why, although as parents and educators we know that children are different, do we try to influence them through the same instructions?**

In this situation, the mother should know what motivates each of her daughters and approach them differently:

1) Recommended reaction for the mother to Dara (Dominant), which is:

- Dominant: controlling, persistent, stubborn, wants to win, always be right;
- Requiring: result-oriented, egocentric, problem-solving, innovative, responsible, fast, impatient;
- Intolerant: adventurous, brave, strong-willed, direct, enterprising, strong, authoritarian.

Here, the mother's "winning" reaction should have been to guess what motivates her daughter Dara the most. This is **POWER, AUTHORITY**. She could have given her strength: *"Hey, Dara, I'm going to ask you a favour. Your sisters follow and listen to you. I wish they listened to me more, but no. That's why I need your help. I know I want a lot from you because you're only nine, but could you help me set an example for your sisters to behave?"*

In conclusion: Dara is motivated by power, strength, challenges, to win, to be right, to control.

Under pressure: she attacks, is motivated even more to achieve her goals.

2) Recommended reaction for the mother to Isabel (Influential - social), which is:

- Social: emotional, optimistic, inspiring, imaginative;
- Communicative - open, charismatic, trusting others, enthusiastic;
- Cheerful - generous, warm, playful;
- Distracted - disorganized, expressive, popular, friend.

The mother's adequate response to Isabel should involve providing her with **CONNECTIONS AND ENTERTAINMENT**: "Look, Isabel, all these trees? Don't you think it's the perfect place to hide? Why don't you organize a great hide and seek game?"

In conclusion: Isabel is motivated by friends, relationships, fun, popularity, helping others.

Under pressure: blames others, does not take responsibility.

3) Recommended reaction for the mother to Sofia (Steady - patient), which is:

- Patient: kind, stable, quiet;
- Friend: good listener, predictable;
- Calm: adaptive, understanding, calm, friendly;
- Non-demonstrative: team player, passive, complacent.

Here the mother could have reacted patiently, offering **REASSURANCE**: "*Sofia, I know you want to make your sisters happy. I also know you want me to be fine. I know deep in your heart that you know what is right. No matter what happens, know that I am always here and I support and love you.*"

In conclusion: Sofia is motivated by acceptance, harmony, security, kindness, and help.

Under pressure: she does not tolerate confrontation, blocks and hides.

4) Recommended reaction for the mother to Clara (Conscientious - analytical), which is:

- Perfectionist: systematic, mature, persistent;
- Accurate: conventional, high standards, independent;
- Relies on facts: curious, analytical, rigid;
- Diplomatic: attentive, complacent, has an opinion, firm.

Clara is motivated by clarity and order, so her mother could have given her **PRECISE INSTRUCTIONS**: "*Clara, we're leaving at five o'clock, there's still time, so make sure you don't get too tired with such a wild game. Have some water, and then you can find the candles for the cake and prepare it...*"

In conclusion: Clara is motivated by order, structure, procedures, specific recognition, and mental challenges.

Under pressure: she is easily stressed, depressed, self-blaming, too critical, becomes a victim.

CONCLUSIONS

The example with this family illustrates how important it is to know what motivates our children. Give them strength, peer connection, security, clarity? If parents can identify these natural needs of their children, they will be far more likely to successfully motivate them instead of manipulating them.

The DISC model, proposed by William Marston and widely used in professional life, has equally great potential in facilitating communication and conflict resolution in families and their children. The model is an easy tool for recognizing and categorizing the individual traits of adolescents, which allows parents to be creative and enrich their educational approaches.

REFERENCES

- Boteva, M., (2008). Dictionary of Rhetoric – 150 arguments of the speaking. Sofia: Paradigma press.
- Rosenberg, Merrick, Silvert, Daniel. (2015). Taking Flight!: Master the DISC Styles to Transform Your Career, Your Relationships. Your Life, 1st edition, FT Press.
- Hristov, Todor, (2022). DISC Model for Personality Assessment. URL: <https://www.novavizia.com/model-disc-za-otsenka-na-lichnostta/>.
- Myers, Tiffany (2022). 5 Ways DISC Can Improve Your Relationship with Children. URL: <https://blog.peoplekeys.com/5-ways-disc-can-improve-your-relationship-with-children>.
- Nacif, Jennifer. (2015). The secret to motivating your child, TEDxSanDiego. URL: https://www.youtube.com/watch?v=hVShA7g4Joc&ab_channel=TEDxTalks.
- Rosenberg, Merrick (2021). Taking Flight. URL: <https://merrickrosenberg.com/taking-flight/>.
- Starnes, Cameron (2020). Kids Disc Profile. URL: <https://cdn.assessments24x7.com/file/assessments24x7-media/reports/KidsDISC-Birds.pdf>.
- Wilkie, Dana (2016). Instead of Rating Performance with Numbers, How About Adjectives? URL: <https://www.shrm.org/ResourcesAndTools/hr-topics/employee-relations/Pages/Instead-of-Rating-Performance-with-Numbers,-How-About-Adjectives.aspx>.

EDUCATIONAL ELECTRONIC GAMES AND THEIR APPLICATION IN PRIMARY SCHOOL⁵

Denis Asenov – Student

Department of Pedagogy

University of Ruse

Phone: +359 895 962 255

E-mail: denisasenov9696@gmail.com

Prof. DSc Julia Doncheva

Department of Pedagogy

University of Ruse

Phone: +359 82 888 544

E-mail: jdoncheva@uni-ruse.bg

Abstract: The publication presents educational games that can be successfully implemented in the work of the primary school teacher. Educational games are described in this article as instruments for delivering supplementary training materials and resources to pupils, as well as their knowledge and development. These games, on the other hand, are unique in that they are designed for objectives other than sheer amusement. In this science article we'll look at several types of educational games, as well as technical learning objectives and crucial aspects that make a game effective.

Key words: Educational games, primary school, gamification, pupils, game-based learning.

REFERENCES

Aldrich, C. 2009. *Learning online with games, simulations and virtual worlds: Strategies for Online Instruction*, Jossey-Bass: San Francisco.

Aleksieva K. 2020. Computational tasks in text form in the mathematics curriculum in primary classes, SocioBrains, www.sociobrain.com, Issue 65, January 2020, pp. 30-42, 2020, ISSN 2367-5721 (online).

Alexandrache, C. 2014. Differentiated Education in the Service of Preventing/Reducing the School Conflict. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 159 (23), 433-436. Retrieved 27.12. 2019, from https://www.researchgate.net/publication/272380070_Differentiated_Education_in_the_Service_of_Preventing_Reducing_the_School_Conflict.

Amory, A., Naicker, K., Vincent, J., Adams, C. 1999. *The use of computer games as an educational tool*.

Dineva, V., 2017. Structural Aspects of the Socio-psychological Training, Producing conference "Angel Kanchev" University of Ruse, Reports Awarded with "Best Paper" Crystal Prize, FRI-2G.307-2-PP- 05, pp.142-146.

Doncheva J. 2020. *Digital technologies in support of the educational process in the world around us, Man and society, Man and nature*. Angel Kanchev University Publishing Center, PRIMAX, Primax, 2020, pp. 317, ISBN 987-619-7242-73-7.

Doncheva J., Voinohovska, V. 2022 *Investigation of Attitudes to Apply Information and Communication Technologies in Educational Practice*. IN: Proceedings of INTED2022 Conference, 2022, pp. 0459 - 0467, ISBN 978-84-09-37758-9.

Dorval, M., Pepin 1986. *Effects of playing a video game on measures of spatial*.

⁵ This Report is presented on a Student Scientific Session on 20 May 2022 in "Pedagogy and Psychology" section and nominated for publication in Compiled edition of Reports Awarded with "Best Paper" Cristal Prize'22, as a hard copy (ISBN 978-954-712-826-2) and on-line on the Conference Website (<http://conf.uni-ruse.bg/bg/?cmd=dPage&pid=bestPapers>).

Gachkova, M., Somova, E., 2018. *Gamification Approaches in e-Learning*, Plovdiv University,

Neminska, R. 2021. Changes in Paradigmal Orientations in Higher Education, *Pedagogika-Pedagogy, Volume 93, Number 2*.

Stavrev S., T. Terzieva. 2015. *Virtual environment simulator for educational safety crossing*. Proceedings of the 11th Annual International Conference on Computer Science and Education.

Zlatarov P., G. Ivanova, 2018. A conceptual model for user-centered learning Environment for integrated education of children with special educational needs. In: *Proceedings of EDULEARN'18 Conference 2nd-4th July 2018, Palma, Mallorca, Spain*, p. 7649.

ACTIVE AND IN THE THIRD AGE⁶

Dima Spasova – PhD Student

Department of Pedagogy,

University of Ruse

Tel.: +359 887 660 611

E-mail: dspasova@uni-ruse.bg

Assoc. Prof. Valentina Vasileva, PhD - Supervisor

Department of Pedagogics

University of Ruse

Phone: +359 898 407 577

E-mail: vvasileva@uni-ruse.bg

Abstract: Bulgaria, like the rest of the country, is facing a serious problem, which unfortunately is still not seriously addressed and that is the demographic crisis. The population is ageing, and this will lead to a reduction in the working age population, which will adversely affect the social, social security and healthcare systems in just a few years' time. The creation and implementation of policies to ensure that the elderly live an active life, the prevention of the diseases that are most common among the elderly, and social services to ensure that the elderly live at home for longer are among the main activities. The ageing of the population worldwide has also highlighted some key factors to ensure that the elderly remain active for longer. This should be enshrined in the policies pursued by the State in this direction, because this will also ensure that the quality of life of people in the third age is preserved. This paper presents a study on people's attitudes towards the key factors in the active ageing strategy.

Keywords: active age, state, active for longer

ВЪВЕДЕНИЕ

Както в световен мащаб, така и в България, през последните години населението застарява и тази тенденция ще продължи и за в бъдеще. Държавите вече създават нормативна база, която да гарантира един достоен живот на възрастните хора, като в тази база се включват различни дейности, които да могат да запазят за по-дълго време активността на хората от „третата възраст“. Целта на тези законодателства и дейностите, регламентирани в тях, са да не доведат и до претоварване на пенсионната, социалната и здравната система. Българската държава също е изготвила и приела различни нормативни и поднормативни законови актове, които да гарантират дейности по превенция на институционализацията на възрастните хора и запазване за по-дълго време на тяхната активност.

В рамките на тезата да се изследва дали хората от различни възрастови групи смятат, че държавата спазва основните нормативи, които тя самата е приела за гарантиране на активен живот след пенсиониране, е съставена и проведена анкета, резултатите от която са представени в тази статия.

ИЗЛОЖЕНИЕ

През последните години концепцията за активно стареене тясно се свързва със здравето и значението на здравословното стареене. Подобен подход разглежда широка гама от дейности, които поставят акцент върху участието и включването на хората от третата възраст, като пълноценни граждани на обществото. Същината на тази концепция за активното стареене включва и елемента на продуктивното такова, и поставя ударението върху качеството на живота и психическото благосъстояние. Така дадената стратегия за активно стареене би трябвало да обхваща целия живот, защото се занимава с това как всеки

⁶ Докладът е представен на студентската научна сесия на 20 май 2022 г. в секция Педагогика и психология с оригинално заглавие на български език: АКТИВНИ И В ТРЕТАТА ВЪЗРАСТ.

човек остарява във времето си, а не само с вече възрастните хора. По тази причина визията по отношение на стратегията за активно стареене е едно общество за всички възрасти, в които хората се ценят и където всеки има възможност да участва и да допринася, независимо от годините си. В третата възраст, след пенсиониране или по време на частично пенсиониране, хората трябва да имат възможности да спомагат по най-различни начини (платена работна заетост, доброволен труд, участие в общността, семейни дейности и свободно време) или чрез комбинация от тях, при което е необходимо да се обърне и специално внимание на аспектите на храненето в здравословния начин на живот. Максимализирането на потенциала на гражданите и качеството на живота, са в състояние да създадат едно общество с по-голяма степен на активно включване и да допринесат за по-нататъшна икономическа устойчивост. (<http://www.edusenior.eu/data/outcomes/wp5/EduSenior-guide-BG.pdf>)

С цел развитието на дългосрочната грижа за възрастните хора в България и подобряване качеството им на живот, в началото на 2014 г. е приета Национална стратегия за дългосрочна грижа (РМС № 2 от 07.01.2014 г.). Стратегията предвижда изграждане на достъпни и качествени услуги в общността и в домашна среда, които да осигурят възможност за социално включване на хората с увреждания и възрастните хора и същевременно да имат превантивна роля по отношения институционализацията на тези лица. Сериозен акцент в Стратегията е поставен върху деинституционализацията на грижата за хора с увреждания и възрастните хора, развитието на услугите в домашна среда и подкрепата на семейства с повишена отговорност към грижите за зависими членове на семейството. Насърчаването на взаимодействието между социалните и здравните услуги, включително и развитието на иновативни междусекторни услуги, както и прилагането на интегриран подход, също са сред приоритетите в Стратегията. Сред основните ѝ предимства е и създаването на по-ефективен механизъм за финансиране на дългосрочната грижа и постигане на устойчиво нарастване на финансовите средства за услуги в общността и в домашна среда. (<https://www.mlsp.government.bg/deinstitutsionalizatsiya-na-grizhata-za-vzrastni-khora-i-khora-s-uvrezhdaniya/>)

Но дали хората в България познават политиките на държавата в областта за запазване на активния живот на възрастните хора, дали държавата работи по посока на популяризиране на факторите, които влияят за запазване по-дълго време на активността на хората от третата възраст?

За да се изследват тези процеси, съставена и проведена е анкета сред 50 участници от различна възраст. Целта да бъдат включени хора, които са на различна от третата възраст, е приемането на тезата, че прилагането и утвърждаването на политиките за активен живот на възрастните, е дълъг процес, който трябва да действа през целия живот на хората. Въпросите са подбрани така, че да изследват информираността на анкетираните относно нивото, на което възрастните хора живеят самостоятелно, участват в платена заетост и социални дейности, както и способността им да стареят по активен начин и желанието им да бъдат действително реализирани заложените аспекти за активен живот сред възрастните. 70 процента от анкетираните са жени, 30 процента – мъже. Най-голям е процентът на анкетираните хора на възраст:

34% - 45-54 години;

26% - 65-75 години;

16% - по равен дял са представени възрастите 55-64 години и 35-44 години

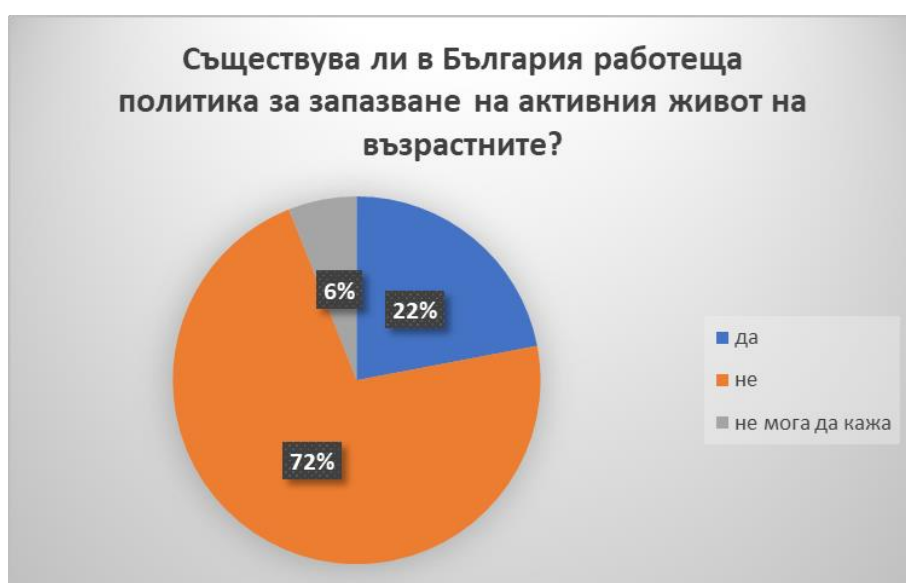
8% - са хората над 75 годишна възраст.

1. На въпроса дали са запознати с политиките на държавата в областта на активния живот на възрастните хора, 84 процента са отговорили отрицателно, а само 16 процента познават тези политики (Фиг. 1).

Фиг. 1

2. На въпрос дали има работеща политика за запазване на активния живот на възрастните, седемдесет и два процента са отговорили, че такава политика няма, 22 процента - има такава и 6% процента, че не могат да преценят (Фиг. 2).

Фиг. 2

3. На въпроса дали възрастните хора активно участват в различни спортни мероприятия, 50 процента отговарят, че да, но рядко. За съжаление, висок е процентът на хората, които посочват, че възрастните хора въобще не участват в различни спортни мероприятия - 22% (Фиг. 3).

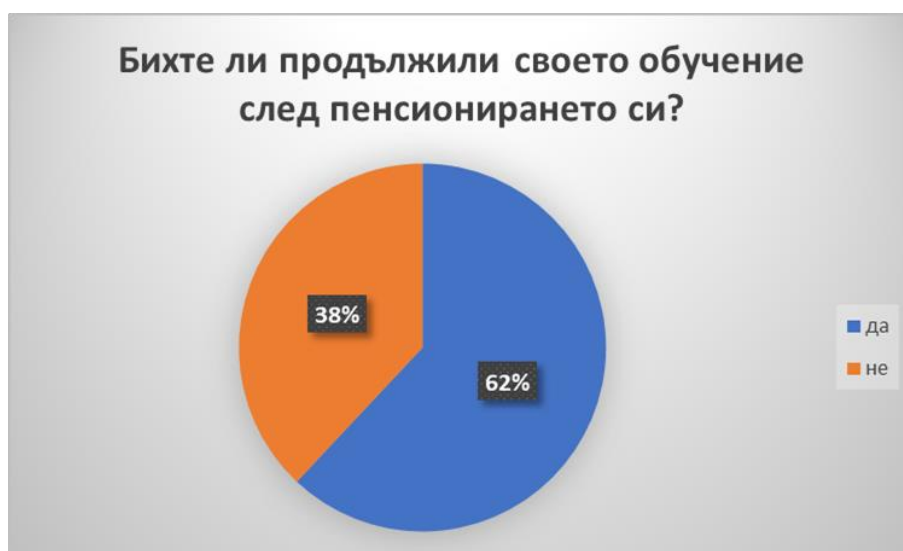
Фиг. 3

4. На въпроса дали възрастните хора участват в културния живот на страната – посещение на театър, кино и концерти – 46 процента са отговорили, че не, защото нямат финансова възможност; 36 процента са посочили, че да, но твърде рядко; 8 процента – да, редовно; само 4 процента са отговорили, че не посещават, защото нямат желание (Фиг. 4).

Фиг. 4

5. На въпроса дали биха продължили своето обучение след пенсионирането си, 62 процента са отговорили утвърдително, 38 процента отрицателно (Фиг. 5).

Фиг. 5

6. На въпроса в какви курсове биха се включили, анкетираниите имаха възможност да посочат до три отговора (Фиг. 6).

Фиг. 6

За съжаление 44% от анкетираниите смятат, че в България се гледа с насмешка на възрастните хора, които придобиват квалификационна степен, спортуват, участват в различни курсове.

7. На въпроса трябва ли човек да запази работното си място след пенсионирането си, дори и на половин работен ден и без право на управленски постове – 62 процента са отговорили утвърдително, 24 процента – отрицателно и 14 процента - не могат да преценят (Фиг. 7).

Фиг. 7

ИЗВОДИ

1. Анкетираните имат положителна нагласа към основни фактори, залегнали в Националната стратегия за активен живот на възрастните хора, биха се включили и подкрепили дейности, които да запазят тяхната активност.

2. Необходима е подкрепа от страна на държавните органи за осъществяване на плавен преход от трудова заетост към пенсиониране. Следва да се помисли за оптимизиране и гарантиране на възможността на хората в пенсионна възраст за запазване на работното място, дори и на половин работен ден или като експерти в определени дни от седмицата. Възможност, която трябва да е финансирана от държавата, за да се гарантира изпълнението, за да е успешно използването и предаването на професионалния опит на по-възрастните служители, чрез програми за менторство и приемственост.

3. Реализиране на кампании за популяризиране на интегрираните здравно-социални услуги в домашна среда на възрастни хора над 65 г. с хронични заболявания и трайни увреждания Българската система за дългосрочни грижи и социални услуги за възрастните се развива значително през последните години в резултат на предприетите действия за деинституционализация (Шиева, В., 2014). Но за съжаление съществуващите услуги по места не са особено популярни и част от хората, които имат желание и нужда, не могат да се възползват от тях.

4. Насърчаване ученето през целия живот и активни дейности по професионално обучение – ежегодни обучения за придобиване на нови умения, развиване на идеята за университети на третата възраст. Основният критерий в образованието на хората от третата възраст е персоналното развитие с цел промяна на качеството им на живот, съхранение на активната жизнена позиция и повишаване нивото на информационна грамотност. Излизайки в пенсия, хората в посочената възрастова група изпитват трудности с адаптирането към настъпилите промени в качеството и начина на живот. Образователните институции могат да играят важна роля в подкрепата на успешно стареене (Vasileva, V., 2017). По този начин осигуряват и плавно преход от активна заетост към пенсиониране. Традиционните форми на обучение могат успешно да се съчетават с използването на цифрови образователни ресурси, които образователните институции, отговаряйки на предизвикателствата на глобалната социална изолация, успешно адаптираха към въведеното дистанционно обучение. (Georgieva, G., 2020)

5. Необходимо е държавата да подкрепя проекти, подготвени и реализирани от държавни, общински и неправителствени организации, които осигуряват достъп на възрастни хора до културните и спортни събития.

С развитието на социално-икономическите и обществени отношения, голям процент от българите водят и желаят да водят активен живот и след своето пенсиониране, стига да имат осигурени възможности за това. От страна на държавата са създадени услуги за запазване по-дълго време на активния живот на хората от третата възраст, но в повечето случаи няма информационни кампании, свързани с популяризирането на тези услуги. За съжаление въпросите, свързани с активността на възрастните хора, все още остават на втори план, а колкото по навреме започне да се работи активно по този проблем, толкова повече ще се облекчават социалната, здравна и осигурителна системи след години и ще се повишава качеството на живот на хората в пенсионна възраст.

ЛИТЕРАТУРА

Georgieva, G., (2020). *Project based learning in an intercultural environment through etwinning*. Proceeding 59th Science Conference of Ruse University – SSS, 116-119.

Ilieva, B. (2014). *The care trends in elderly populations*. Proceeding 9th International Balkans Education and Science Conference- Trakya University, Edirne, Turkey.

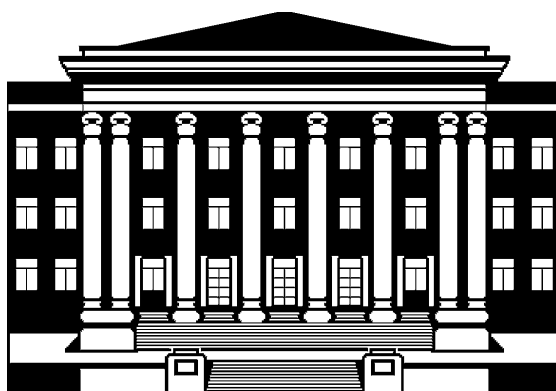
Vasileva, V. (2017). *People of the third age as subjects of lifelong learning*. Proceeding 56th Science Conference of Ruse University – SSS.

Guide and Evaluation Toolkit Education and quality of life of elderly seniors, <http://www.edusenioreu/data/outcomes/wp5/EduSenior-guide-BG.pdf>.

<https://www.mlsp.government.bg/deinstitutsionalizatsiya-na-grizhata-za-vzrastni-khori-i-khori-s-uvrezhdaniya/> (Accessed on 09.15.2022).

UNIVERSITY OF RUSE „ANGEL KANCHEV“

UNION OF SCIENTISTS - RUSE

**62-ND ANNUAL SCIENTIFIC CONFERENCE
OF UNIVERSITY OF RUSE „ANGEL KANCHEV“
AND UNION OF SCIENTISTS – RUSE**

OCTOBER 2023

I N V I T A T I O N

**Ruse, 8 Studentska str.
University of Ruse
Bulgaria**

PROCEEDINGS
Volume 61, Series 6.2.

Pedagogy and Psychology

Under the general editing of:
Assoc. Prof. Svetlozar Tsankov, PhD

Editor of Volume 61:
Prof. Diana Antonova, PhD

Bulgarian Nationality
First Edition

Printing format: A5
Number of copies: on-line

ISSN 1311-3321 (print)
ISSN 2535-1028 (CD-ROM)
ISSN 2603-4123 (on-line)

The issue was included in the international ISSN database, available at <https://portal.issn.org/>.
The online edition is registered in the portal ROAD scientific resources online open access

PUBLISHING HOUSE
University of Ruse "Angel Kanchev"